

KUUE (INTER)SUBJEKTIIVSUSPARTIKLI KASUTUS EESTI KEELE REGISTRITES

TIIT HENNOSTE, HELLE METSLANG,
KÜLLI HABICHT, KÜLLI PRILLOP

Annotatsioon. Artiklis analüüsime partiklite *vist*, *ilmselt*, *tegelikult*, *õnneks*, *kahjuks* ja *paraku* kasutust suulises suhtluses, ilukirjanduslikus proosas, ajakirjanduses, teaduses, netivestlustes ja -kommentaaries. Uurime partiklite funktsioone, kasutussagedust eri registrites ja selle seost registrite ja konsituatiivsete teguritega. Materjal pärineb Keeleveebi, suulise keele ja netivestluste korpustest. Kirjeldavat statistikat kombineerime partiklite kvalitatiivse semantika ja pragmaatika analüüsiga. Analüüs näitab, et a) ainult *vist* ja *tegelikult* sobivad varem esitatud partiklite registrilise sageduse muustriga, ülejäänud partiklite sagedused varieeruvad vähe ega sobi muustrisse ning b) ainult partikli *vist* sageduste seletamiseks sobivad põhiosas varem välja toodud konsituatiivsed tegurid. Ülejäänud partiklite sageduse registrilise varieerumise seletamiseks lisasime uusi tegureid ja näitasime, et need mõjuvad ainult teatud partiklite puhul ja/või teatud registrites.

Võtmesõnad: eesti keel, korpuspragmaatika, partiklid, (inter)subjektiivsus, registrid, varieerumine

1. Sissejuhatus

Partiklid on rühm muutumatuid sõnu, millega kõneleja või kirjutaja väljendab teksti sisu ja suhtlussituatsiooniga seostuvaid suhtumisi, hinnanguid ja seoseid. Siinse artikli teemaks on kuue partikli kasutus eesti keele eri registrites.¹ Valisime eesti keele korpuste põhjal (Kaalep, Muischnek 2002; ENC19) kolm kõige sagedasemat episteemilist ehk tõenäosuspartiklit: *vist*, *ilmselt* ja *tegelikult*, ning kolm hinnangu-hoiakupartiklit: *õnneks*, *kahjuks* ja *paraku*. Vaadeldavate partiklite valikul arvestasime uuritava

¹ Artikli valmimist on toetanud Euroopa regionaalarengu fond (Eesti-uuringute Tippkeskus) ja Eesti Teadusagentuur (projekt PRG341 „Pragmaatika grammatika kohal: subjektiivsus ja intersubjektiivsus eesti keele registrites ja tekstiliikides“).

sõna ühemõttelisust episteemilise või hoiakupartiklina, piisavat esindatust korpusetes ja kasutussageduste erinevust tekstiliikides.

Meie uurimisküsimused on: 1) milline on partiklite kasutussagedus eri registrites, 2) kas partiklite kasutussagedusel on süsteemne seos registritega ning 3) millised konsituatiivsed tegurid on kasutussagedusega seotud?

Uuritavateks registriteks on suuline institutsionaalne suhtlus ja argiveestlus, ilukirjanduslik proosa, ajakirjandus, teadus ning argine netiveestlus ja netikommentaarid.

2. Taust

Subjektiivsust käsitatakse kui kõneleja või kirjutaja hoiakute, arvamuste ja veendumuste väljendumist tekstis, intersubjektiivsust aga kui tekstis väljenduvat kuulaja või lugeja arvestamist ja kaasamist. Nende kahe lähenemisviisi vahel on kattuvusi, üleminekualasid ja eri tõlgendusvõimalusi, mistõttu käsitleme neid siinses uurimuses koos (inter)subjektiivsusena (vt nt Traugott 2003; Nuyts 2012; Valdmets, Habicht 2013; Narrog 2017). Uuringu taustana on olulised kaks suunda, milles partikleid käsitletakse erinevalt: (inter)subjektiivsuse ja registre uuringud. Ühelt poolt uuritakse neis partiklite kasutussagedusi, teiselt poolt sagedusega seotud konsituatiivseid tegureid.

2.1. Partiklite kasutuse uuringud: sagedus

(Inter)subjektiivsuse uuringutes on partiklid ja ka nende sagedus üks keskseid uurimisobjekte (nt Fitzmaurice 2004; Fanego 2010; Traugott 2010; Degand, Simon-Vandenberg 2011; Waksler 2012; House 2013), samas leidub vähe töid, milles tegeletakse just selliste partiklitega, mis on esindatud meie uuringus (nt Piórkowska 2017). Lisaks keskendub suurem osa uurimistöödest konkreetsetele väljendusvahenditele ja vaatleb neid kindlas kitsas kontekstis, ühes tekstiliigis/žanris. Nii on näidatud, et saksa- ja venekeelsetes sotsioloogia konverentsietekannetes kasutatakse partikleid mitu korda sagedamini kui sama valdkonna artiklites (Breitkopf-Siepmann 2012) ning markerite valik ja sagedus võivad erineda ka sama teksti osades, nagu teadusartikli resümees ja sissejuhatuses (Pho 2012). Laiemat konteksti arvestavates (inter)subjektiivsuse uuringutes käsitletakse võrdlevalt ennekõike suulist ja kirjalikku keelekasutust. Siin

kinnitavad erinevad jäeldused üldist tendentsi, et partikleid/markereid esineb kõnes rohkem kui kirjas (nt Haselow 2012; Aijmer 2013).

Registrite ja/või tekstitüüpide uuringutes võrreldakse eri keelevariante, huvitades paljude keeleliste tunnuste komplektidest. Selle rühma uurimuste olulised mõisted on tekstiliik/žanr, register ja tekstitüüp, mida on eri uurimiskoolkondades käsitletud väga erinevalt (vt nt Hennoste 2000: 15–22; Biber, Conrad 2009: 1–25; Jonsson 2015: 34–37; Reinsalu 2019: 14–31). Siinses artiklis on neist tähtis register. Register on allkeel, mis seostub teatud suhtlusolukorra ja sellega seotud suhtluseesmärkidega. Registri määratlemisel lähtutakse sellest, et keelelisi valikuid mõjutavad või on nendega korrelatsioonis suhtlusolukorra erinevad omadused ja nendega täidetavad suhtluseesmärgid (suuline või kirjalik keelekasutus, argine või ametlik suhtlusolukord, otse- või telefonisuhtlus jne). Registrele on omased suhtlusolukorrast mõjutatud ja seda teistest registritest eristavad keeleliste tunnuste kimbud. Tavalised registrid on näiteks spontaanse argisuhtluse keel, asjaajamisekeel, teaduskeel. Registrid ei moodusta lõplikku loendit ja võivad olla väga avarad (nt argikeel) või ka väga kitsad (nt arsti-patsiendi vestluse keel). (Pikemalt vt nt Biber, Conrad 2009: 6–23; Hennoste, Pajusalu 2013: 38–50; Prillop jt 2021.)

Registriuuringutes ei analüüsita partikleid üksahaaval, vaid rühmana ja muude keelevariante eristavate markerite seas. Meid huvitavad partiklid võetakse tavaliselt kokku emfaasi (ingl *emphatics*, nt *just*, *really*) ning ebamäärasust ja ebaselgust väljendavate markerite all (ingl *hedges*, nt *and so on*, *something like*). Järgnevalt vaatame mõnda siinse teema seisukohast olulist teedrajanud uurimust.

Wallace L. Chafe on võrrelnud oma uurimustes lõunalauavestlusi, akadeemilisi loenguid, erakirju ja teadustekste (Chafe 1982; Chafe, Danielewicz 1987). Ta toob välja ennekõike suulist ja kirjalikku keelekasutust eristavad keelejooned ning näitab, et suulisele keelekasutusele (vestlused ja loengud) on mh iseloomulikud ka emfaatilised partiklid ja ebamäärasuse väljendajad.

Douglas Biber (1988, 1995 jm) on võrrelnud oma uurimustes paljusid tekstiliike/žanre. Meid huvitavad tekstid jagunevad tema klassifikatsiooni põhjal emfaatilisuse ja ebamäärasuse markerite seisukohast kolme rühma (vt Biber 1988: 102–103). Enim markereid kasutab suuline argivestlus, sagedusrea keskel paiknevad tema uurimuses institutsionaalset suulist suhtlust esindavad intervjuud ning vähim markereid kasutav skaalaots

moodustab sujuva kontiinumi, milles ühel pool paikneb ilukirjanduslik proosa, teisel pool mh trükiajakirjandus ja teadus.

21. sajandil on kirjalik keelekasutus jagunenud trükis ja netis levivateks tekstideks. Osa neti vahendusel liikuvatest tekstidest on varasemad trükitekstid või nende analoogid, millesse tehnoloogia on lisanud kasutusvõimalusi, kuid milles puuduvad olemuslikud keelelised erinevused trükitekstidest. Teise osa moodustavad uued tekstiliigid: meilid, netikommentaariid, *chat*'i lühivestlused, reaajas netivestlused, jututubade tekstid, Facebooki kommentaariid ja laigid, Twitteri minitekstid jne. Sellised tekstid ühendame netikeele registrirühmaks, millele on omased vähemalt kaks tunnust:

- a) tekstid on loodud neti tarvis ja levivad netis;
- b) tekstide funktsioone ja eripära mõjutavad tugevalt netisuhtluse situatiivsed erijooned, mis eristavad netitekstide loomise situatsiooni tavaliste trükitekstide ja suuliste tekstide omast.

Keeleliselt eristavad netitekste ennekõike sagedased suulise keele jooned ning just neti tarvis loodud uued keelevahendid ja võtted (vt Crystal 2006; Baron 2008; Herring jt 2013).

Ka netitekstide uurimused on toonud markerite hulgas esile meid huvitavad partiklid. Põhjalikem ja varasemate uurimustega ühilduvaim töö on Ewa Jonssonilt (2015), kes paigutab kaks netitekstide rühma Biberi kasutatud dimensioonidesse. Ühe rühmana vaatleb ta netivestlust (*split-window* ICQ Chat) ja teisena *chat*'i lühivestlusi. Jonssoni uurimuse järgi paigutub netivestluse keelekasutus (sh partiklikasutus) silmast silma argivestluse lähedusse ning lühivestlus jääb argivestluse ja institutsionaalse suulise suhtluse vahele (Jonsson 2015: 214).

Kokkuvõttes on kõigi lähenemisviiside tulemused omavahel kooskõlas. Esiteks näitavad uurimused, et emfaasi ja ebakindlust väljendavate partiklite sagedus on seotud kõige üldisemalt suulise ja kirjaliku pearegistriga ning selle sees neti- ja trükiregistrirühmadega. Konkreetselt esineb neid partikleid enim suulises argivestluses ja argises netivestluses. Teise keskme moodustab meid huvitavate registre seas institutsionaalne suuline suhtlus. Kolmandasse keskmesse jäävad ilukirjanduslik proosa, teadus ja ametisuhtlus (Biberi mudelis ilukirjandus, uudisajakirjandus ja akadeemiline proosa). Seal on partikleid kasutatud kõige vähem.²

² Ka Alice Luik (2020: 20–21) ja Kelly Virroja (2020: 35) on oma bakalaureusetöodes (küll väga väikese materjali põhjal) näidanud, et eestikeelsetes blogitekstides ja

2.2. Konsituatiivsed tegurid

(Inter)subjektiivsuse ja registriuuringute teise poole moodustab küsimus, millised konsituatiivsed tegurid mõjutavad partiklite valikut ja kasutus-sagedust. Nagu eelnevas osutatud, on keskseim erinevus suulise ja kirjaliku pearegistri vahel. Samas töid Biberi ja Jonssoni uuringud esile, et see piir ei ole tekstiliikide seisukohast päris are. Nii kuuluvad nt erakirjad samasse rühma spontaansete kõnede ja intervjuudega (Biber 1988: 128) ning netivestlused suuliste vestlustega (Jonsson 2015: 214). See näitab, et partiklikasutust mõjutavad kitsamad tegurid³ kui laialt määratletud register.

Oluline eristaja on eri terminitega iseloomustatud tegur, mis näitab, kui palju on teksti koostajal aega ja võimalusi teksti redigeerida (nt Chafe 1982). Tegu on skaalaga, mille ühes otsas paiknevad reaalses loodud ehk spontaansed tekstid ning teises otsas tekstid, mille tegemisel ajasurve puudub ning mida on võimalik vabalt redigeerida. Reaalses loodud teksti näiteks on suuline vestlus, milles teksti tegijal on minimaalselt aega. Lisaks on tähtis, et kõneleja saab keskenduda oma mälus ainult sellele üksusele, mida ta produtseerib, ning suulise teksti lenduvus ei võimalda väljaöeldut hiljem näha ega muuta. Skaala teises otsas on nt teadus- või ilukirjandustekstid, mille loomisel aja- ja mälu piirangud puuduvad ning tegija saab valmis tekstis vabalt tagasi liikuda. Muud siin vaadeldavad kirjalikud tekstirühmad jäävad ajapiirangutelt skaala kahe otsa vahele. Netivestlused toimuvad reaalses, kuid kirjutajal on rohkem aega oma teksti koostamiseks kui suulises vestluses kõnelejal. Netikommentaari ei nõua reaalses koostamist. Ajakirjandusteksti tegijal on aega rohkem kui netikommentaatoril, kuid kindlasti vähem kui teadus- või ilukirjandusteksti loojal.

Teine oluline tegur on suhtlejate koostöö või nende eraldatus teksti tegemisel ehk teksti ehitamise dialoogiline või monoloogiline loomus. Skaala ühes otsas on siin suuline suhtlus, mis on loomult dialoogiline. Partner saab anda kõnelejale jooksvat tagasisidet ja kõneleja seda oma

televisiooni poliitilise vestlussaate materjalis leidis episteemilisi markereid rohkem kui ajakirjandus- ja ilukirjandustekstides.

³ Tuleb mees pidada, et samadest nähtustest on eri uurijad kõnelnud tihti erinevate terminitega. Ülevaadet varasematest uurimustest vt Hennoste 2000; Jonsson 2015; vt ka Chafe 1982; Biber 1988, 1995; Rühlemann 2007; Biber, Conrad 2009; Hennoste, Pajusalu 2013.

teksti tegemisel jooksvalt arvestada, samuti saavad suhtlejad luua teksti otseses mõttes koos, nt lõpetades üksteise lausungeid.⁴ Skaala teises otsas on loomult monoloogilised tekstid, milles looja ja vastuvõtja dialoog teksti loomisel puudub. Selle näiteks on kirjalikud trükitekstid ja netikommentaarid. Nende vahele jääb netivestlus, mis erineb suulise vestlusest selle poolest, et seal ei ole jooksev tagasiside võimalik, kuid on võimalik saadetiste vaheline tagasiside ning partnerite koostöö lausungite tegemisel.

Tähtis tegur on ka eri terminitega iseloomustatud skaala, mille ühes otsas on kaasatuslik ja teises otsas informatiivne sisu (ingl *involved vs. informational production*, Biberi terminid). Kaasatusliku sisu all peetakse silmas teksti, mida iseloomustab ühelt poolt autori tihe seotus oma tekstiga, tunnete ja hoiakute väljendamine, teiselt poolt ka tihe seotus partneriga. Sellisena on kaasatus otseselt seotud subjektiivsuse ja intersubjektiivsusega (nt Marin-Arrese 2007; Mortensen 2012). Informeerimine on lai tegevuste ring, mille alla kuuluvad seletamine, argumenteerimine, direktiivide ja juhiste andmine jne. Neis on kesksel kohal faktide esitamine ning välhitakse autori eksplitsiitset kaasatust, tema hoiakute ja emotsioonide väljendamist. Kaasatuslikku skaalaotsa kuuluvad argivestlused, netivestlused, netikommentaarid, maksimaalselt informatiivsesse otsa jääb teadus. Teaduse lähedusse paigutuvad ajakirjandus ning institutsionaalne suuline suhtlus. Omaette jääb ilukirjandus, mis on ennekõike kaasav, kuid vahendab peale autori hoiakute ja tunnete ulatuslikult ka tegelaste omi (neid esineb ka ajakirjanduses, kuid palju vähem).

Ennekõike suulise suhtluse puhul on tähtsa tegurina nimetatud jagatud konteksti (ingl *shared context*). Selle mõiste alla koondatakse tavaliselt kaks nähtust (nt Rühlemann 2007: 49). Üks piir eristab eeskätt argivestlust ja institutsionaalset suulist suhtlust. Argivestluses on suhtlejal üksteise kohta palju ja detailset infot, mis lubab jätta asju ütlemata või väljenduda lühidalt, kasutada üldiseid või ebatäpseid määratlusi jne. Institutsionaalses suhtluses sellised teadmised puuduvad või on vähesed ning tekst peab olema eksplitsiitsem ja täpsem. Teine piir eristab silmast silma ja vahendatud suhtlust. Silmast silma suhtlejal on kasutada mitteverbaalsed vahendid (žestid, näoilmed jms), mis võimaldavad jätta osa infost verbaalselt väljendamata või kasutada seal üldisi, kaudseid,

⁴ Artiklis oleme läbiva põhiterminina kasutanud *lausungit*, millena käsitame tekstiüksust, mis grammatiliselt võib olla nii liitlause, lihtlause, fraas kui ka üksiksõna.

ebaselgeid viiteid. Vahendatud suhtlus nõuab ka siin eksplitsiitseid ja täpseid verbaalseid vahendeid. Skaala ühes otsas eristub suuline silmast silma suhtlus ja teises otsas kirjalik trükisuhtlus. Nende vahele paigutub netisuhtlus, milles kasutatakse mitteverbaalsete vahenditena emotikone, mille üks (kuid mitte ainus) roll on emotsioonide ja hoiakute väljendamiseks. Samas esineb emotikone palju netivestluses, kuid väga vähe netikommentaaris.

Järgmine liigendaja on suhtlussfäär. Suuline register jagatakse uurin-gutes traditsiooniliselt kaheks: argivestluseks (ingl *everyday/ordinary conversation*) ja institutsionaalseks suhtluseks (ingl *institutional interaction*). Institutsionaalses suhtluses on vähemalt üks suhtlejatest mingi institutsiooni esindaja ning tekstide ehitust mõjutavad vastava institut-siooni suhtluse normid (nt arsti-patsiendi suhtlus, müüja-ostja suhtlus).

Avalikult levivate trüki- ja netitekstide puhul institutsionaalsuse mõistet ei kasutata. Üldisemalt võib need registrid jagada kaheks. Ühe osa moodustavad siin institutsionaalse suulise registriga analoogilised ametlikud registrid. Siia kuuluvad mh ajakirjandus ja teadus, kus kirju-taja esindab kindlat institutsiooni ja järgib seal kehtivaid tekstiehituse norme. Teise osa moodustavad registrid, milles osalejad ei esinda ins-titutsiooni ja kus tekstide ehitamise normid on vabamad. Siia kuuluvad mh netikommentaaris ja ilukirjanduslik proosa. Seda nimetame avalikuks registriks.

Teisalt jagunevad kirjalikud tekstid mitmesse retoorilisse tüüpi, millest siin on tähtis jaotus jutustavate ja seletavate tekstide vahel. Jutustavaid (narratiivseid) tekste esindab ilukirjanduslik proosa, seleta-vate tekstide iseloomulikuks esindajaks on teadus. Nende vahele jäävad jutustamist ja seletamist kombineerivad tekstid, mille hulka kuulub nt ajakirjandus.

Kokkuvõttes saame välja tuua osalt eri terminitega käsitletud tegurite skaalad, millega partiklite kasutuse sagedust on seostatud (tabel 1):

- teksti tegemise spontaansus vs. redigeerimise võimalus,
- suhtluse dialoogiline vs. monoloogiline loomus,
- kaasatus vs. informeeriv sisu,
- silmast silma suhtlus vs. vahendatud suhtlus,
- argine vs. avalik vs. ametlik (institutsionaalne) suhtlus,
- vestlus vs. jutustav vs. seletav tekstitüüp.

Tabel 1. Tekstiliikide konsituatiivsed tegurid seniste uurimuste põhjal

Registrid	Vestlus/ jutustus/ seletus	Dialoog/ monoloog	Spon- taanne/ redigeeri- tud	Kaasa- tus/ info	Silmast silma / vahen- datud	Argine/ avalik/ ametlik
Argivestlus	V	D	SP	KA	S/V	AR
Netivestlus	V	(D)	SP	KA	V	AR
Institut- sionaalne suhtlus	V	D	(SP)	IN	S/V	AM
Neti- kommentaar	V	M	(SP)	KA	V	AV
Ilukirjandus	J	M	RE	KA	V	AV
Aja- kirjandus	S/J	M	RE	IN	V	AM
Teadus	S	M	RE	IN	V	AM

* Tabelis on konsituatiivsed tegurid tähistatud veeru päises olevate sõnade ühe või kahe algustähega.

3. Materjal ja meetod

Uuritav materjal on võetud portaali Keeleveeb korpustest, „Suulise eesti keele korpusest“ ja kahest projekti PRG341 töörühma korpusest: netivestluste korpusest, mis sisaldab aastatel 2010–2020 kogutud Skype'i, Messengeri jms vestlusi, ja teadustekstide korpusest, mis sisaldab nii humanitaar- kui ka reaalteaduslikke artikleid ning doktoritööde eesti-keelseid kokkuvõtteid aastaist 2010–2020. Kokku valisime uurimiseks seitse korpust, mis koonduvad kolme registrirühma. (Korpuste kohta vt ka Prillop jt 2021.)

I. Trükitekstid

- a. ilukirjanduslik proosa (5,77 miljonit tekstisõna)
- b. ajakirjandus (120 miljonit)
- c. teadus (499 000)

II. Netitekstid

- a. netivestlused (95 000)
- b. netikommentaarid (1,9 miljonit)

III. Suulised tekstid

a. institutsionaalne suhtlus (312 000)

b. argivestlus (240 000)

Valitud suulised ja trükitekstid esindavad traditsioonilisi registreid, mida on kasutatud paljudes varasemates uurimustes. Suulisest registrist vaatleme argivestlust ja institutsionaalset suhtlust. Trükitekstide registris on avalikke tekste esindav ilukirjanduslik proosa (ilukirjandus) ning ametlikke tekste esindavad ajakirjandus ja teadus. Nende kõrvale oleme valinud kaks netiregistri tekstide rühma, mis võimaldavad võrdlust suuliste ja trükitekstidega.

Netitekstide liigitus on olnud väga heterogeenne ja ebasüsteemne. Meie uurimuses on kõigepealt välja toodud (argine) spontaanne netivestlus (ingl *instant messaging*, IM), mis on suulise argivestluse netialoog (Baron 2013; Hennoste, Pajusalu 2013: 89–94). Suulisest argivestlusest eristavad teda kirjalikust vormist ja netisuhtluse tehnoloogiast mõjutatud jooned.

- Kirjaliku netiteksti tegemise tempo on suulise teksti omast palju aeglasem.
- Suuline tekst liigub suhtlejate vahel voolavalt, häälikhaaval, netisuhtluses aga saadetiste (ingl *post*) kaupa.
- Suuline tekst on lenduv, netisaadetus säilib peale lõpetamist.
- Suulises suhtluses on kuulajal võimalik anda kõnelejale vooru ajal jooksvat tagasisidet, netivestluses mitte.
- Suulises suhtluses on normiks keskendumine ühele vestlusele ja partnerile, netisuhtluses on tavaline rööprähklemine.

Teine uurimiseks valitud tekstirühm on veebiportaalides meediatekstidele lisatavad netikommentaariid (Hennoste 2008: 346–349; Hennoste jt 2010). Kommentaarid eristuvad ühelt poolt netivestlusest ja teiselt poolt netis levitatavatest ajakirjandustekstidest.

- Kommentaarid ei ole iseseisvad tekstid. Nad suhtlevad osalt lähtetekstiga, esitades selle kohta tavaliselt arvamusi, hinnanguid, täiendusi jms, lisaks tekivad kommenteerijate vahel spontaansed minidialoogid. Siin on tegu küll dialoogilise suhtlusega, kuid mitte dialoogiga vestluse mõttes. Teisalt erinevad kommentaarid ajakirjandustekstidest, mis üldjuhul on iseseisvad tekstid ega ole dialoogi osad.
- Erinevalt netivestlusest puudub netikommentaari autoril kohustus reageerida lähtetekstile või teise kommenteerija postitusele reaalselt.

ajas. Sellisena on kommenteerijal rohkem aega oma teksti toota kui netivestlejal. Siiski on tegu valdavalt spontaansete tekstidega, mis sellisena erinevad redigeeritud ajakirjandustekstidest.

- Kommentaarid on avalikud tekstid, samas esinevad kommentaatorid enamasti pseudonüümide all. See eristab kommentaare argistest ja nimelistest netivestlustest ning ametlikest ja üldjuhul nimelistest ajakirjandustekstidest.
- Erinevalt netivestlustest ja ajakirjandustekstidest on kommentaaridel moderaator, kellel on õigus tekste kustutada.

Kokkuvõttes iseloomustab valitud tekstirühmi tabel 2.

Tabel 2. Uuritavad tekstirühmad

Suhtlussfäär	Suuline register	Netiregister	Trükiregister
Argine	argivestlus	netivestlus	–
Avalik	–	netikommentaar	ilukirjandus
Ametlik	institutsionaalne suhtlus	–	ajakirjandus teadus

Järgnevas analüüsis osas kasutame termineid *argivestlus*, *institutsionaalne suhtlus*, *netivestlus*, *netikommentaar*, *ilukirjandus*, *ajakirjandus* ja *teadus*.

Analüüsis kombineerisime kirjeldavat statistikat kvalitatiivse semantilise ja pragmaatilise analüüsiga. Kõigepealt tegime korpustes esindatud kasutusjuhtude kvalitatiivse analüüsi, täpsustasime partiklite tähendust ja funktsioone, leidsime partiklite tüüpilised kasutuskontekstid ja positsioonid lausungis. Seejärel analüüsisime partiklite kasutussagedusi registrites statistiliselt, et leida registritevahelisi sarnasusi ja erinevusi, ning registrite rühmitumist partiklite kasutussageduse järgi. Järgnevas kvalitatiivses analüüsis otsisime seoseid registrite konsituatiivsete tegurite ning partiklite semantika ja pragmaatika vahel.⁵

⁵ Täname materjali esimeses analüüsis osalenud projekti PRG341 töörühma liikmeid Kirsi Laanesood, David Ogreni, Liina Pärismaad, Elen Pärti, Andra Rummi, Andriela Rääbist ja Carl Eric Simmulit.

4. Partiklite semantika ja pragmaatika

Selles jaotises anname ülevaate partiklite semantikast ja pragmaatikast. Lähtume EKSSi ja Sõnaveebi määratlustest ning täpsustame neid varasemate uurimuste ja oma materjali põhjal, seejärel toome välja partiklite tüüpilised kasutuskontekstid ja positsioonid lausungis.

4.1. Episteemilised partiklid

Esimese rühma moodustavad episteemilised partiklid *vist*, *ilmselt* ja *tegelikult*.

Vist väljendab EKSSi järgi oletust ning Sõnaveebi järgi „osutab võimalusele, milles ollakse küllaltki, kuid mitte päris kindel; suure tõenäosusega“. Partikli *vist* sünonüümid on *arvatavasti*, *ilmselt*, *tõenäoliselt*, *võib-olla*. Samal ajal liigitavad muud allikad partikli *vist* keskmise tõenäosuse markeriks (EKG II: 188; Kehayov 2009: 173). Ka meie analüüs näitab, et *vist* on ebakindlat teadmist markeeriv laia kasutusega partikkel, mille puhul ei saa välja tuua suure tõenäosuse väljendamist.

Partikli *vist* valitsev asukoht on lausungi sees oma mõjuala ees (1), harva esineb ta ka teistes positsioonides: nii mitmeosalise lausungi teise osalause alguses (2), lausungi absoluutses alguses (3), lõpus (4) kui ka lausungi järel omaette jätkuna (inkremendina) (5).

- (1) aga `nüüd nad **vist** (.) kont`rollisid=õõ (.) `õpilased ma=mõtlen, (SUUL ARG)
- (2) Sellest ei olnud küll kirjutises lugeda, aga **vist** oli arst selle käe ravimisel tubli. (AJA)
- (3) **Vist** on madalrõhkkond tulemas, vägisi kipub unele :-))) (KOMM)
- (4) „Aga see tibi, kes siin elas, sul jäi mingi jutt pooleli **vist**.“ (ILU)
- (5) kiisukesele oli arsti installeerinud – ajutiselt ja uuringuteks, aga nüüd õnneks ka eemaldanud. **vist**. (KOMM)

Partikli *vist* oluline erijoon seisneb selles, et ta esineb teistest uuritavatest partiklitest umbes kaks korda rohkem küsimustes (6) ja vastustes (7). Sealjuures esineb *vist* ennekõike kinnitusküsimustes, muu hulgas ka väitlausungiga vormistatud küsimuse lõpus sekundaarse küsimarkerina (Hennoste jt 2016).

- (6) 01 H: tere. kauplus Eu`roniks see on `Tsepelinis **vist**.
 02 V: jaa? üks=`hetk, (SUUL IN)
- (7) „Kus? Töökojas **vist**,“ kohmab mees. (ILU)

Ilmselt on Sõnaveebi järgi sõnade *vist*, *arvatavasti* ja *tõenäoliselt* sünonüüm. Süntaksikäsitlustes (EKG II: 188; Kehayov 2009: 173) loetakse seda suure tõenäosuse markeriks (8), nagu ka näiteks partiklit *tõenäoliselt* (9). Ka meie analüüsi järgi väljendab *ilmselt* suuremat tõenäosust kui *vist*. *Vist* on omamoodi baaspartikkel: selle asemel partiklit *ilmselt* kasutades võimendab kasutaja oma hinnangut fakti või sündmuse tõenäosusele (vrd nt *Ta on vist töökojas* ja *Ta on ilmselt töökojas*).⁶

- (8) 01 H: .hh Siret mm mt=.h vot `jah, `ilmselt ma pean `Siretile
 helistama=ja ta `välja
 02 ajama.
 03 V: mhmh? (SUUL ARG)

Teisalt on oluline asjaolu, et *ilmselt* jaguneb EKSSi järgi kaheks tähendusrühmaks: a) 'silmanähtavalt, selgesti, kindlalt'; b) 'nagu näha, küllap'. Esimene variant esindab adverbilist tähendust, millest paistab läbi seos omadussõnaga *ilmne*. Teises tähenduses on tegu esimesest kujunenud episteemilise partikliga, milles sisaldub eelmisest astmest kaasa tulnud leksikaalne seos omadussõnaga *ilmne* ja selle tähendusega 'silmanähtav', mis ühtlasi viitab, et sõnaga iseloomustatu toetub millelegi tõendatavale, on kuidagi põhjendatud (9). See komponent partiklil *vist* puudub (vrd *süvariigil on ilmselt mitu nägu* ja *süvariigil on vist mitu nägu*).

- (9) Laneman: süvariigil on **ilmselt** mitu nägu.
 „Aga süvariigil on **tõenäoliselt** mitu nägu. Enamasti neist peetakse silmas eriteenistusi, siseministeerium on ka **tõenäoliselt** see koht.“ (AJA)

⁶ Lugeja või kuulaja vaatenurgast tehtud eksperimentaalsest uuringust partiklitega *arvatavasti*, *äkki* ja *võib-olla* (Tüüts, Argus 2016) saab järeldada, et tõenäosushinnangu erinevused partiklite vahel on püsivad ja neid ei saa sünonüümideks lugemisega kaotada. Vastuvõtja hinnang partikliga väljendatava tõenäosuse üldisele astmele võib küll konsituatsiooniti varieeruda, kuid partiklite omavaheline suurema või väiksema tõenäosushinnangu suhe püsib (partikliga *arvatavasti* väljendatavat tõenäosust tajuti igal juhul suuremana kui partiklil *äkki*, mis omakorda oli veidi suurema tõenäosuse marker kui *võib-olla*).

Põhiliselt paikneb ka *ilmselt* lausungi sees enne mõjualust osa (10) ning harva lausungi lõpus (12) või järel (13). Selle kõrval esineb ta palju sagedamini kui *vist* lausungi absoluutses alguses (11) ja ka lausungi sees teise osalause alguses, kuid mitte küsisõna rollis.

- (10) Ka metallitoodete tootmine on **ilmselt** seotud tihedalt kodumaise majanduskonjunktuuriga. (TEA)
- (11) **Ilmselt** oli Arturit tulistatud metsast, selja tagant. (ILU)
- (12) K: väga lahe on, aga tohutult õppida ka istun ülikooli raamatukogus õhtuti L: ooo, mis kellaagadel K: homme kella ühest täitsa õhtuni **ilmselt**. (NV)
- (13) Et nüüd tuleb ka vastav pikem tiraad minu kohta ... **ilmselt**. (KOMM)

Partikli *tegelikult* tuumtähendus on EKSSi järgi 'tõeliselt, tegelikkuses, päriselt' ning Sõnaveebis '(täiel määral) tegelikkuses, reaalsuses, mitte näiliselt'. Täendus viitab, et ütleja ei sea haaratava info tõelevastavust kahtluse alla, ning sõna *tegelikult* sünonüümidenä on nimetatud sõnu *päriselt* ja *tõeliselt*. Sõnaveebis on lisatud sõna *tegelikult* partikliline kasutus, mis „pehmendab otseütlemist, aga kinnitab väidet: *sama hästi kui, peaaegu, enam-vähem*“, ning tema sünonüümid on *õigupoolest, tõttõelda, õieti*.⁷

Meie materjalis (ka kujud *tegelt, tgl*) on esindatud mõlemad Sõnaveebis mainitud variandid. Samas näitab analüüs, et üldjuhul on *tegelikult* kasutusel kontekstis, kus ta toob esile mingi vastanduse eelneva infoga. *Tegelikult* viitab ennekõike millelegi, mis on tõsikindel erinevalt varem teatust või arvatust, lükkab ümber ootust, parandab, täpsustab ja annab episteemilise hinnangu (14). Ka tähenduses 'õigupoolest' toob ta esile asjaolu, mis on ootamatu või üllatav vastandina sellele, mida kasutaja varem teadis või ootas (15). Kui ümber lükatakse vestluskaaslase ootus, toimib *tegelikult* intersubjektiivsena (16). Positsioonilt paikneb ka *tegelikult* valdavalt lausungi sees (17). Selle kõrval esineb ta samal määral kui *ilmselt* ka lausungi absoluutses alguses (15) ja lausungi sees teise osalause alguses, muudes positsioonides harva (14, 16, 18).

⁷ Partiklina paistab *tegelikult* olevat kujunemisstaadiumis, sest mäarsõnalised (leksikaalsed) kasutusjuhud ja partikli kujunemist näitavad sildkontekstid on keelekasutuses nähtaval ning tähendused on omavahel tihedalt seotud. Annika Küngase andmetel on *tegelikult* sadakonna aasta jooksul kirjakeeles pragmaatilist kasutust sujuvalt laiendanud. Sellega on kaasnenud tema kasutussageduse suurenemine (Küngas 2014: 33).

- (14) Ka siis, kui muusika seisab, ta **tegelikult** liigub väga kiiresti. (AJA)
 (15) **Tegelikult** ma kartsin seal üksinda olla. (ILU)
 (16) Ei, **tegelt** väikeses koguses on ta tore, aga muidu on suht ränk. (NV)
 (17) Seega ütled, et sinu „RE pooldajad“ on **tegelikult** EKRE pooldajad? :D
 (KOMM)
 (18) 01 A: aa `tead mida ma `tahaks **tegelikult**.
 02 E: noo?
 03 A: sa lubasid mulle `viulit mängida. (SUUL ARGJ)

4.2. Hinnangu-hoiakupartiklid

Teise uuritava rühma moodustavad hoiakupartiklid *õnneks*, *kahjuks* ja *paraku*. Neid eristab viitamine vastandlikele hoiakutele ning ühendab asjaolu, et nad eeldavad selle propositsiooni tõesust, mille kohta hoiakuid väljendatakse.

Õnneks osutab positiivset emotsiooni, väljendades EKSSi ja Sõnaveebi järgi 'kõneleja heaskiitvat v. tänulikku suhtumist; heameelt, rahulolu v. kergendustunnet mingi soovitud, meeldiva asjaolu puhul'. Meie materjalis esineb partikkel samal viisil (19, 20, 21). *Õnneks* paikneb suhteliselt võrdselt lausungi absoluutses alguses (19) ja sees (20, 21). Muudes positsioonides esineb ta harva.

- (19) **Õnneks** on varsti nädalavahetus. (ILU)
 (20) Tanel Padar meenutab: mul **õnneks** sai joomisest enne villand kui pillimängust (AJA)

Harv on kasutus, milles *õnneks* väljendab vastandust, asjaolu, et asjad on paremini, kui eeldati või oodati (21).

- (21) 01 V: ei noh kui teil `külmetand on siis `küll ei tohi tulla. (1.0)
 `põdege sis
 02 `sääl olge `soojas=ja
 03 (0.8)
 04 H: jah (.) `soe siin **õnneks** `on. (SUUL ARGJ)

Kahjuks ja selle sünonüüm *paraku* väljendavad nii EKSSi kui ka Sõnaveebi järgi 'kõneleja kahetsevat suhtumist, kahjutunnet mingi soovimatu, ebageeldiva, paratamatu asjaolu puhul'. Meie materjal kinnitab seda tähendust. Samas näitab analüüs, et need sõnad esinevad peaaegu ainult kontekstides, milles sisaldub vastandus tegelikkuse ja oodatatu vahel.

Partiklid osutavad, et asjad on halvemini, kui eeldati või oodati, ning sellisena on neil lisaks kahetsev, vabandav münt. Ka need partiklid paiknevad suhteliselt võrdselt lausungi absoluutses alguses (22, 24) ja sees (23, 25).

- (22) Iga aastaga kipub suurenema üliõpilaste hulk, kes mõne kursuse alguses tulevad pärast esimest loengut minu juurde ja ütlevad: „**Kahjuks** ma ei saa teie loengutes käia, sest mul on samal ajal töö.“ (AJA)
- (23) 01 H: .hhh ee: (.) kas te: `olete veel `aasta`vahetusel `vaba.
02 (1.0)
03 V: ei aastavahetus on `kinni **kahjuks** juba. (SUUL IN)
- (24) **Paraku** kas väljendusin kehvalt, või oleme igaüks oma mõttemallis nii kinni, et ei saa üksteisest aru. (KOMM)
- (25) Äriideena kukkus PEP **paraku** läbi. (AJA)

Partiklil *paraku* on peale negatiivse, kriitilise hoiaku väljendamise mõnes kasutuskontekstis säilinud ka algsest möönvas kõneviisis verbivormist lähtuv möönev tähendus (26), mis muudab ta vähem emotsionaalseks ning seega kasutatavaks ametlikumates ja neutraalsemates kontekstides kui *kahjuks*.

- (26) Seega oleks lihtne öelda, et midagi tuleks piirata või maksustada. **Paraku** on lihtsatel lahendustel päriselus harva mõju. (AJA)

4.3. Vahekokkuvõte

Kokkuvõttes on *vist* kõige neutraalsemalt ebakindlust väljendav ja kõige laiema kasutusega partikkel. *Ilmselt* kajastab samuti ebakindlust, kuid on kitsama ja eripärase kasutusega. Ühelt poolt annab see edasi tugevamat kindlust öeldava tõele vastavuses kui *vist* ning teisalt seda, et öeldu on mingil moel põhjendatud. *Tegelikult* esineb kahes tähenduses, nii 'tõeliselt, tegelikkuses, päriselt' kui ka 'õigupoolest'. *Õnneks* väljendab positiivset ning *kahjuks* ja *paraku* negatiivset hoiakut.

Kõik partiklid esinevad lausungi kõigis positsioonides, sealjuures väga valdavalt oma mõjuala ees, harva selle järel. Asendi poolest erinevad episteemilised ja hoiakupartiklid. Episteemilised partiklid esinevad valdavalt lausungi sees oma mõjuala ees. Sealjuures on see partikli *vist* jaoks väga valitsev positsioon, samas *ilmselt* ja *tegelikult* paiknevad nii lausungi absoluutses alguses kui ka lausungi sees teise osalause alguses palju sagedamini. *Õnneks*, *kahjuks* ja *paraku* esinevad lausungi sees ja alguses suhteliselt võrdselt ning muudes positsioonides harva.

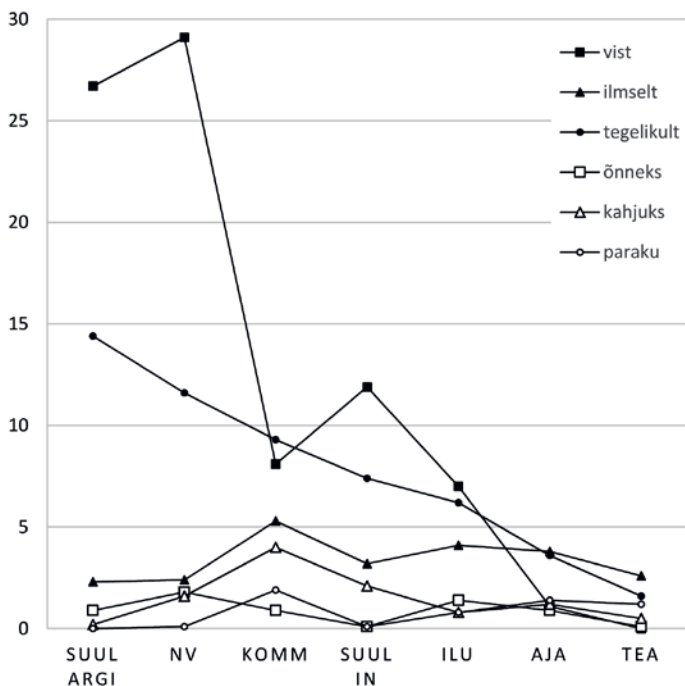
Partiklite kontekstid on osalt erinevad. Partikli *vist* erijoon on teistest partiklitest palju sagedasem esinemine küsimustes ja vastustes. *Tegelikult*, *kahjuks* ja *paraku* on kasutusel ennekõike lausungites, mis esitavad kuu-
laja või lugeja väidetele või ootustele vastanduvat infot. Seetõttu on nad oma põhiolemuselt intersubjektiivsed (vt Piórkowska 2017). Ülejäänud väljendavad aga üldjuhul pigem subjektiivsust (kõneleja või kirjutaja suhtumist lausungiga edastatavasse infosse), kuigi võivad konkreetsel kasutusjuhul toimida ka intersubjektiivsetena (suhestuda kaasvestleja suhtumise ja kaasatusega, väljendada küsivust vms).

5. Partiklite kasutus eri registrites

Siinses jaotises vaatleme partiklite registrilise kasutuse statistikat. Meie esimane küsimus on, milline on partiklite kasutussagedus uuritavates registrites. Tabelis 3 esitame võrdlevalt partiklite normaliseeritud sagedused eri registrites.

Tabel 3. Partiklite normaliseeritud sagedused 10 000 sõne kohta

Rühmad	Registrid	Epistemiilised partiklid			Hinnanguhoiakupartiklid			Kokku
		<i>vist</i>	<i>ilmselt</i>	<i>tegelikult</i>	<i>õnneks</i>	<i>kahjuks</i>	<i>paraku</i>	
1	Argi-vestlus	26,7	2,3	14,4	0,9	0,2	0	44,5
	Neti-vestlus	29,1	2,4	11,6	1,8	1,6	0,1	46,6
2	Neti-kommentaarid	8,1	5,3	9,3	0,9	4,0	1,9	29,4
	Institutsionaalne suhtlus	11,9	3,2	7,4	0,1	2,1	0,1	24,8
	Ilukirjanduslik proosa	7,0	4,1	6,2	1,4	0,8	0,8	20,3
3	Ajakirjandus	1,1	3,8	3,6	0,9	1,2	1,4	12,1
	Teadus	0	2,6	1,6	0,1	0,5	1,2	6,0
Kokku		83,9	23,7	54,1	6,1	10,4	5,5	187,9

Joonis. Partiklite kasutussagedus registrites

Tabel 3 näitab, et partiklite üldise kasutussageduse alusel jagunevad registrid kolme rühma. Esimese rühma moodustavad argi- ja netivestlus, teise institutsionaalne suhtlus, netikommentaariid ja ilukirjandus ning kolmanda ajakirjandus ja teadus. Samas on näha, et selliste rühmade moodustumise määrab suurima ning registriti kõige varieeruvama sagedusega partikkel *vist*. Ülejäänud partiklite alusel moodustuvad kas teistsugused rühmad või kontiinum, milles selgeid rühmadevahelisi piire ei ole. Näiteks vähe- neb partikli *tegelikult* sagedus sujuvalt 14,4-st argivestlustes kuni 1,6-ni teadustekstides ning partikli *õnneks* sageduse alusel eristuvad teistest registritest institutsionaalne suhtlus ja teadus, kus selle partikli sagedus on nullilähedane.

Teine võimalus registreid rühmadesse koondada on lähedase tähendusega partiklite kasutussageduse suhte alusel. Partiklite *vist* ja *ilmselt* suhe annab peaaegu samasugused rühmad nagu partiklite kogusagedus. *Vist* on üle kümne korra sagedasem kui *ilmselt* argi- ja netivestlustes, ligi

neli korda sagedasem institutsionaalses suhtluses, umbes poolteist korda sagedasem ilukirjanduses ja netikommentaaries. *Ilmselt* on sagedasem kui *vist* ajakirjanduses ja teaduses.⁸ Partiklite *kahjuks* ja *paraku* suhte põhjal eristuvad teadustekstid, milles *paraku* on sagedasem kui *kahjuks*, ning argivestlused, institutsionaalne suhtlus, netivestlused ja netikommentaariid, milles *kahjuks* on sagedasem kui *paraku*. (Vt joonis.)

Statistiline ülevaade näitab, et partiklite kasutust tuleb vaadata ükshaaval. Järgmises osas selgitame, milliste konsituatiivsete teguritega seostuvad partiklite kasutussagedused.

6. Konsituatiivsed tegurid ja partiklite kasutussagedus

Selles jaotises vaatame, milliste kontekstuaalsete teguritega seostuvad eri partiklite kasutussagedused (tabel 3). Seletamiseks kasutame varasemates uurimustes välja toodud konsituatiivseid tegureid (tabel 1) ning lisame neile uusi (tabel 4).

6.1. Episteemilised partiklid

Esimese partiklirühma moodustavad episteemilised partiklid *vist*, *ilmselt* ja *tegelikult*.

Partikli *vist* kasutus jaguneb sageduse järgi kolmeks rühmaks. *Vist* esineb väga sageli argi- ja netivestluses, mida iseloomustavad dialoogilisus, spontaansus, kaasatus ja argisus. Spontaanne vestlus kasutab palju eri pehmeid, mis väljendavad ebakindlust öeldu tõeväärtuse suhtes (nt Biber, Conrad 2009: 236–241; Hennoste jt 2020). Selle taustaks on vajadus reageerida kiiresti partneri jutule, mis ei võimalda alati leida täpset väljendust. Olulisim mõju suulise keelevariandi sees paistab olevat spontaansusel, tugeval kaasatusel ja argisusel. Seda näitab asjaolu, et institutsionaalses suhtluses, mis on argivestlusest vähem spontaanne ja rohkem info orienteeritud, on ka partikli *vist* sagedus väiksem. Institutsionaalne suhtlus soosib info suuremat täpsust.

Partiklit *vist* esineb vähe ajakirjanduses ja eriti teaduses. Neile registreeritud on omased tekstide monoloogilisus, redigeeritus, infokesksus,

⁸ Samalaadseid tendentse täheldavad ka Luik (2020: 20–21) ja Virroja (2020: 35): ajakirjandustekstide ja televisiooni poliitikasaate materjalid leidus suurema tõenäosuse markereid väiksema tõenäosuse markeritest rohkem.

vahendatus ja ametlikkus. Teistest registritest eristab seda rühma tekstide seletav loomus, mis on valdav teaduses ja tähtis ka ajakirjanduses. Samuti on siin mõju partikli *vist* tähendusel. Ajakirjandust ja teadust iseloomustab tõsikindluse taotlus, millega ebakindlusele viitav *vist* semantiliselt ei sobi.

Statistiliselt vahepealse rühma moodustavad institutsionaalne suhtlus, netikommentaarid ja ilukirjandus. Siin on näha, et institutsionaalses suhtluses esineb *vist* sagedamini kui kommentaarides ja kirjanduses. Seda eristavad kommentaaridest ja kirjandusest suulisus, dialoogilisus ja suurem spontaansus. Samad tegurid on tähtsad kommentaarides, mis kuuluvad avaliku suhtluse alla, kus reageeritakse üldjuhul kiiresti ja spontaanselt, kuid siiski aeglasemalt kui suuliselt suheldes. Samuti on siin tähtis, et kommentaaritekstid esitavad kirjutaja personaalseid seisukohti. Eraldi küsimuse tekitab aga ilukirjanduse paigutumine. Kuigi ilukirjanduses on partikli *vist* sagedus väiksem kui institutsionaalses suhtluses ja netikommentaarides, kuulub ta siiski kokku nende ja mitte ajakirjanduse ega teadusega. Ilukirjandus erineb viimastest kolmes suhtes: see on jutustav, pigem kaasav ning avalik tekst. Lisaks iseloomustab seda kolm tegurit, mida varasemates uurimustes pole mainitud.

Esiteks, nagu teised kirjalikud tekstid, nii on ka ilukirjandus loomult monoloogiline, samas väljenduse tasandil eristavad seda monoloogi (autorikõne) ja dialoogi (tegelaskõne) koosinemine ja vaheldumine. Sealjuures ei ole tegu mitte spontaanse, vaid kirjaniku konstrueeritud dialoogiga, mille ülesanne on viia sündmustikku edasi ja/või iseloomustada tegelasi. Kirjanduslik dialoog on suulise dialoogi tihendatud ja korrastatud variant, mis samal ajal imiteerib tihti spontaansust ja suulisust, et luua kõne illusiooni (Leech, Short 2007: 129–134).⁹ See näitab, et partikli *vist* sagedust mõjutab ka konstrueeritud-imiteeriv dialoog¹⁰ ning järelikult tuleb analüüsis eristada dialoogilisust kui teksti loomise ja suhtlemise

⁹ Jätame siinkohal kõrvale kirjandusdialoogi keerulised suhted nt kirjandusvooludega (vt ülevaatlikult nt Nykänen, Koivisto 2013: 9–56).

¹⁰ Konstrueeritud-imiteeriva dialoogi näitena olgu siinkohal lausele (4) lisatud selle lähem kontekst.

„Sa oled kah ... Mina sinust aru ei saa.“

„Ma ise ei saa ka mõnikord. Aga see tibi, kes siin elas, sul jäi mingi jutt pooleli *vist*.“

„Nojah. Läks, kuhu läks, nüüd olen ma siin üksi, vahepeal mõtlesin, et leiaks mingi kuti, laseks tal üüri maksta. Aga – ise tead, kuidas nende kuttidega on.“ (ILU)

viisi ning dialoogi kui loomult monoloogilise teksti vormistamise viisi.

Teiseks, erinevalt teadusest ja ajakirjandusest ei tegele ilukirjandus tõsikindlust eeldava info vahendamise ja seetõttu võib ta kasutada rohkem ebakindlusele viitavaid markereid.

Kolmandaks, ilukirjandust eristab teistest trükitekstidest ka toimetamise eripära. Toimetatus iseloomustab, millised on ühiskonnas mingile tekstiliigile kehtivad toimetamisnormid ja/või -tavad ning mil määral toimetaja neist lähtub. Kirjanduses on oluline *licentia poetica*, mis lubab autorile suuri vabadusi ning kitsendab toimetaja volitusi ja võimalusi. Teaduses ja ajakirjanduses on olemas kindlad toimetamisnormid, mida toimetaja üldjuhul järgib (nt üldised teaduskirjutuse normid või lehe-toimetustes kehtestatud normid). Kuna need tekstirühmad peaks pakkuma tõsikindlat infot, võib siin suure tõenäosusega oletada, et osalt on toimetajad ebakindlusele viitava partikli *vist* nendest tekstidest välja redigeerinud. Seega võime üldistada, et need kaks tekstirühma ei vaja seda partiklit, vaidivad seda või on see neist välja toimetatud.

Kokkuvõttes on partikli *vist* sagedused suuremas osas seletatavad teguritega, mida on ka varem partiklite sageduse seletamisel nimetatud. Lisaks tõime sisse tegurid, mida varem pole arvestatud: konstrueeritud, suulist keelt imiteeriv dialoogi kasutus, toimetamisnormid, tekstide seos üldise n-ö objektiivse tõe vahendamise ja.

Ilmselt on analoogiline partikliga *vist*, olles tõlgendatav selle sünonüümina. Samas ei ole tegu absoluutse sünonüümiga. *Ilmselt* märgib öeldu suuremat tõenäosust kui *vist* ning teisalt viitab asjaolule, et öeldu on silmanähtav ja kuidagi põhjendatud. Statistika näitab, et partikli *ilmselt* sagedus varieerub valdavalt teisiti kui partiklil *vist*, selle kasutussagedus on üldiselt väike ning ka erinevused registreeritud vahel suhteliselt vähesed.

Esiteks, partikli *ilmselt* vähene esinemine teaduses on seletatav tema semantilise ebasobivusega, nagu ka partikli *vist* puhul. Samas esineb ta teadustekstides sagedamini kui *vist*. See on kooskõlas partikli *ilmselt* tähenduses väljenduva suurema tõenäosuse ja põhjendatusega. Samuti võib välja pakkuda, et uue ja kirjakeelse sõnana mõjub *ilmselt* stiililt ametlikumana kui *vist* ning sobib sellisena paremini ka teadusteksti toimetamise normidega.

Teisalt paistab silma, et nii suulises kui ka netivestluses esineb *ilmselt* sama sagedusega kui teaduses, samal ajal kui *vist* oli vestlustes väga sage.

Selle seletamiseks pakume, et spontaanses argivestluses täidab partikkel *vist* võimalusel ja vajadusel ka partikli *ilmselt* kohta. Spontaanses suhtluses valitsevad kordused ning kehtib ökonoomiapõhimõte, mis soosib paljudesse kontekstidesse sobivaid üksusi, millega saab täita eri funktsioone (vt nt Rühlemann 2007). Selleks sobib laia kasutusvaldkonnaga partikkel *vist*. Samuti ei ole argivestluses oluline osutada öeldu silmanähtavusele ja põhjendatusele, seega pole ka vajadust partikli *ilmselt* eritähenduse järele.

Kolmandaks on näha, et *ilmselt* esineb netikommentaaries, institutsionaalses suhtluses, ilu- ja ajakirjanduses sagedamini kui argistes registrites.¹¹ Meie arvates on siin tegu ennekõike kahe sõna stiilierinevuste mõjuga. *Ilmselt* on uuem, ametlikum, kirjakeelsem partikkel kui *vist*. Nt 19. sajandi algupoolel (O. W. Masingul) on see kasutusel veel viisimäär-sõnalises tähenduses 'silmanähtavalt' ning puudub partiklina 1925. a. „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatus“. Annika Küngase andmetel (2014: 13) on selle kasutus kirjakeeles saja aasta jooksul sujuvalt suurenenud. Samuti võib siin üldise tendentsina viidata avalike-ametlike registrite tugevamale tõe ja täpsuse poole suunatusele.

Neljandaks, partikli *ilmselt* küllalt suur sagedus ilu- ja ajakirjanduses on seletatav toimetamishormidega, kuid siin tuleb pigem esile norm, mis soosib neis registrites kordamise asemel potentsiaalsete sünonüümide vaheldamist.

Seega näeme, et partikli *ilmselt* sagedusi saab lisaks partikli semantikale seletada toimesuse rõhutamise, stiili ja toimetamishormidega. Uue tegurina pakume siin välja nii spontaansusega kui ka toimetamishormiga seostuva korduvuse vs. vaheldumise eelistuse.

Partikli *vist* kõrval on teine märgatavalt varieeruva sagedusega partikkel *tegelikult*, mille sageduse varieerumine on sujuv, kuid siiski põhiliselt analoogiline partikli *vist* omaga. Samas on see partikkel oma tähendusest ja kasutuselt teistsugune. *Tegelikult* väljendab oma funktsionaalses tuumas tõsikindlust, mis vastandub partikli *vist* ebakindlusele ning on lisaks kasutusel pehmendajana tähenduses 'õigupoolest, tõtt-õelda, õieti'. Olulisim on aga mõlemat kasutust ühendav esinemine valdavalt vastanduvast kontekstis. Selline vastandus eeldab teist seisukohta, mida võib esitada

¹¹ Seda kinnitab ka suulise keele korpuse üldine statistika. Partikkel *vist* esineb enam argisuhtluses (827 vs. 421 kasutust) ja *ilmselt* ametisuhtluses (132 vs. 76).

dialoogipartner, aga mis võib olla ka tekstis implitsiitne, viidates suhtlejate ühisele teadmisele.¹²

Partikli *tegelikult* vastandava kasutusega on kooskõlas tema suurem sagedus dialoogides või dialooge sisaldavates registrites (suulised ja netivestlused, institutsionaalne suhtlus, netikommentaariid ja ilukirjandus). Nende rühmade sees esineb *tegelikult* kõige sagedamini argi- ja netivestlustes ja kommentaarides ning vähem institutsionaalses suhtluses ja ilukirjanduses. Siin on tähtis, et argine suhtlusolukord võimaldab üldiselt enam ja teravamast vastandumist kui viisakust rõhutav institutsionaalne suhtlus ning kommentaarides on oma tõe kuulutamine ja vastandumine väga tavalised tegevused. Kokkuvõttes saame siin uue seletava tegurina sisse tuua vastanduse vältimise või mittevältimise.

6.2. Hinnangu-hoiakupartiklid

Järgnevalt vaatame hinnangu-hoiakupartikleid *õnneks*, *kahjuks* ja *paraku*. Hoiakupartikleid kokku esineb eriti palju netikommentaariides, rohkesti netivestluses, ajakirjanduses, ilukirjanduses, keskmiselt institutsionaalses suhtluses, vähe aga teaduses ja argivestluses. Eriti vähe esineb hoiakupartikleid argivestluses, mis erineb muudest registritest ka partiklite valiku poolest. Siin prevaleerib ainsana partikkel *õnneks*. Samas võiks just argivestluses eeldada laiemat kõneleja hoiakute väljendamist. Siin võib pakkuda mitut seletust.

Hoiakupartiklite kasutamine eeldab selle nähtuse tõesust, mille kohta hoiakut väljendatakse. Sellisena on eeldatav, et neid on vähe tekstides, kus tõesuse eele on ebaoluline või halvasti täidetav. Argivestlus ongi selline register, mida näitas ka partikli *vist* väga sage esinemine. Samas on argivestluses hoiakupartikleid palju vähem kui vähehoiakulises institutsionaalses suhtluses. Siin on üks võimalik seletus peidus uuritavas materjalis. Meie kasutatud institutsionaalse suhtluse korpus esindab valdavalt telefonisuhtlust, argivestlus aga enam silmast silma suhtlust. Sellisena on argivestluses võimalik kasutada partiklite asemel mitteverbaalseid

¹² Vastandavat funktsiooni on nimetanud ka Annika Valdmets (2013: 121–124), kes lähtub üksuse *tegelikult* kasutusfunktsioonide kirjeldamisel siinsest erinevast terminoloogiast, eristades sõna *tegelikult* viisiadverbilist, modaalpartiklilist (tõenäosuspartikli) ja diskursusemarkeri funktsiooni kui eri astmeid grammatiseerumise ahelas.

hoiakumarkereid, nt žeste ja näoliigutusi. Teisalt on institutsionaalses suhtluses partiklite *õnneks* ja *kahjuks/paraku* suhe argivestlusega võrreldes vastupidine. Suurem partiklite *kahjuks/paraku* kasutus võib siin viidata viisakusele, vajadusele pehmendada vastandumist, mitte-eelistatud seisukohta, fakti jm mitte-eelistatud infot (*kahjuks seda kaupa ei ole* jms).

Netivestluse puhul näeme, et seal esineb hoiakupartikleid palju rohkem kui argivestluses, mis on sellega oma tõesuse-eelete poolest analoogiline. Ka siin võib olla üheks seletuseks mitteverbaalsete markerite kasutamise võimatus, kuigi sellele paistab vastu rääkivat asjaolu, et netivestluses kasutatakse palju emotikone. Siiski ei ole siin vasturääkivust, sest emotikone kasutatakse ainult osalt hoiakute väljendamiseks, nende niisama oluline (kui mitte olulisem) roll on lisada kirjutatule üldist emotsionaalset värvingut. Samas on näha, et netivestluses on hoiakumarkereid vähem kui netikommentaaries. Siin võib pakkuda seletuseks kommentaaride suuremat hoiakulisust, lisaks paistab tekstidest välja, et netikommentaaries on *kahjuks* sageli ironia vahend. Trükitekstidest esineb hoiakupartikleid vähe teaduses, mis on kooskõlas selle tekstiliigi hoiakuid vältiva loomusega. Sealjuures valitseb ka seal teadusteksti paremini sobiv *kahjuks/paraku*, mis viitab info mitteootuspärasusele.

Palju esineb hoiakupartikleid ilukirjanduses ja ajakirjanduses. Kirjandus on hoiakuline register ning esindab mh tegelaste vestluste imitatsioone, kus hoiakupartiklite suur sagedus on ootuspärane. Sealjuures on trükitekstis vähe võimalusi asendada partikleid žestide ja miimika kirjeldamisega. Võib arvata, et ajakirjanduses väljendatakse hoiakuid lugejate tähelepanu tõmbamiseks.

Partiklite *kahjuks* ja *paraku* erinevus avaldub selles, et *kahjuks* esineb palju sagedamini netivestluses, institutsionaalses suhtluses ja netikommentaaries. Muudes registrites on partiklid kasutusel suhteliselt võrdselt. Need kaks rühma erinevad kõigepealt selle poolest, et esimeses eelistatakse kordamist ja teises sünonüümide kasutust. Teisalt paistab silma lahknevus toimetatud trükitekstide ja toimetamata tekstide vahel. Siin võib erinevuse põhjusena oletada toimetamisnormi, mis soosib sünonüümide vaheldamist. Samuti on oma osa stiilivahel: sagedasem on just tavaline emotsionaalset suhtumist väljendav *kahjuks* ja harvem stiililt markeeritud, osaliselt mõõnvuse säilitanud *paraku*.

Kokkuvõttes on hoiakupartiklite sageduste seletamine keerukas ja eba-kindel. Oletada võib, et nende sagedusi mõjutab põimuv tegurite kogum,

mille sees on olulised teksti seos tõe väljendamisega, vajadus pehmendada mitte-eelistatud infot, võimalus või võimatus kasutada mitteverbaalseid hoiakuvahendeid, stiililine markeeritus, vaheldamise vajadus. Lisaks on usutav, et mõnel juhul on partiklite sagedus seotud ka analüüsivalimisse sattunud konkreetsete tekstide teemadega.

6.3. Vahekokkuvõte

Kokkuvõttes saame öelda, et varasemates uurimustes nimetatud konsituatiivsed tegurid seletavad suuremal määral ainult partikli *vist* kasutust. Neile lisaks tuleb sisse tuua uusi seletavaid tegureid (tabel 4):

- teksti seos tõega ja vajadus tõesust rõhutada (*vist*, *ilmselt*, hoiakupartiklid);
- dialoogi kasutus tekstis ja spontaanset suhtlust imiteeriv konstrueeritud dialoog (*vist*);
- toimetamisnormid ja *licentia poetica* (*vist*, *ilmselt*, hoiakupartiklid);
- korduvuse vs. vaheldamise eelistamine (*ilmselt*, hoiakupartiklid);
- vastandumise ja mitte-eelistatud info kasutus (*tegelikult*, hoiakupartiklid);
- mitteverbaalsete vahendite kasutamise võimalus (hoiakupartiklid).

Tabel 4. Uurimuse käigus lisandunud konsituatiivsed tegurid

Registrid	Seos tõega: oluline / ei ole	Dialoogi kasutus	Suulise dialoogi imitatsioon	Toimetamisnormid	Korduvus/vaheldus	Vastandumine	Mitteverbaalne
Argivestlus	ei	ei	ei	ei	K	jah	jah
Netivestlus	ei	ei	ei	ei	K	jah	jah
Institutsionaalne suhtlus	jah	ei	ei	ei	K	ei	(jah)
Netikommentaar	ei	ei	(jah)	ei	?	jah	ei
Ilukirjanduslik proosa	ei	jah	jah	(jah)	V	?	ei
Ajakirjandus	jah	(jah)	ei	jah	V	ei	ei
Teadus	jah	ei	ei	jah	?	jah	ei

Samuti mängib mõnel juhul rolli konkreetse partikli tähendus ning stiililine neutraalsus või markeeritus (*vist vs. ilmselt, kahjuks vs. paraku*), konkreetse tekstiliigi eripära (netikommentaarid) ja teemad ning ka analüüsitava korpuse loomus (silmast silma vs. telefonisuhtlus).

7. Kokkuvõte

Artiklis analüüsisime episteemiliste partiklite *vist, ilmselt* ja *tegelikult* ning hinnangu-hoiakupartiklite *õnneks, kahjuks* ja *paraku* kasutust suulises argivestluses, institutsionaalses suhtluses, ilukirjanduslikus proosas, ajakirjanduses, teaduses, netivestlustes ja netikommentaarides.

Esmaolt vaatasime partiklite tähendusi, eripäraseid kontekste ja positsioone lausungis. Siin on oluline välja tuua kaks asjaolu. Esiteks, partiklite kasutus kontekstid on osalt erinevad. Partiklit *vist* esineb teistest palju enam küsimustes ja vastustes, *tegelikult, kahjuks* ja *paraku* tulevad esile ennekõike vastandavates kontekstides. Teiseks, kõik partiklid esinevad lausungi kõigis positsioonides, sealjuures väga valdavalt oma mõjuala ees, harva selle järel. Asendi poolest on oluline erinevus episteemiliste ja hoiakupartiklite vahel. Episteemilised partiklid esinevad valdavalt lausungi sees oma mõjuala ees. Sealjuures on see partikli *vist* jaoks põhiline positsioon, *ilmselt* ja *tegelikult* paiknevad nii lausungi absoluutses alguses kui ka lausungi sees teise osalause alguses palju sagedamini. *Õnneks, kahjuks* ja *paraku* esinevad lausungi sees ja alguses suhteliselt võrdselt ning muudes positsioonides harva. Selle kaudu paistab välja ka kahe partiklirühma mõjualade erinevus. Episteemiliste partiklite mõjualaks on ennekõike neile järgnev lausungiosa, hoiakupartiklitel keskset mõjuala ei ole. Samas siinsel analüüsitasemel partiklite positsioonide ning nende sageduste ja konsituatiivsete tegurite vahel otseseid välja ei tule.

Teiseks vaatasime partiklite kasutussagedust eri registrites. Tulemused näitasid, et partikleid koos vaadates kinnitab eesti keel teistes keeltes leitud statistilist jaotust (tabel 3). Partikleid kasutatakse eriti palju argi- ja netivestlustes ehk argiregistrites ning eriti vähe ajakirjanduses ja teaduses. Institutsionaalne suhtlus, netikommentaarid ja ilukirjandus jäävad nende vahele. Samas tõi analüüs esile, et sellise tulemuse tekitab ennekõike sagedasim partikkel *vist* ning ainult *vist* ja *tegelikult* sobivad üldisesse statistilisse mustrisse. Ülejäänud partiklid käituvad erinevalt. Keskseks tõi esile asjaolu, et partiklite vähene kasutus teadus- ja ajakirjandustekstides

on üldise tendentsiga kooskõlas, samal ajal ei sobi sellega kokku partiklite vähesus ja hüplik sageduste varieerumine ilukirjanduses, netitekstides ja suulises kõnes. See näitas, et partikleid tuleb analüüsida üksikshaaval, registriuringutes üldiselt kasutatav partiklite koosvaatlus annab osalt väära pildi.

Kolmandaks vaatasime konsituatiivseid tegureid, millega partiklite kasutussagedusi on seletatud (tabelid 1 ja 4). Siin võimaldab analüüs teha kaks üldistavat järeldust. Esiteks, varem väljatoodud seletavatest teguritest ei piisa. Ainult partikli *vist* sagedused on nende abil suuremas osas seletatavad, kuid ka siin tuleb lisada uusi. Ülejäänud partiklite puhul sobivad seni toodud tegurid veel vähem. Sealjuures ei toimi need tegurid kõigis registrites korraga või samal viisil.

Partikli *vist* sageduse varieerumise seletuseks sobivad tegurid on suulisus, dialoogilisus/monoloogilisus, spontaansus/redigeeritus, kaasatus/infokesksus, argisus/avalikkus/ametlikkus, vahendatus, jutustavus/seletavus, lisaks sõna semantika. Uute teguritena tõime sisse tõesuse eelde, spontaansust imiteeriva konstrueeritud dialoogi ilukirjanduses ning toimetamisnormid, mis tulevad erinevalt esile ilukirjanduses ning teaduses ja ajakirjanduses.

Analüüs näitas, et *ilmselt* on mõnel juhul partikli *vist* sünonüüm, kuid selle kasutus varieerub enamjaolt partikli *vist* kasutusest erinevalt. Semantika põhjendab partikli *vist* kasutusest suuremat sagedust teadustekstides. Uute teguritena lisandusid stiililine markeeritus ja korduvuse või vaheldumise eelistus. Ühelt poolt eristuvad stiililt neutraalne ja kõikidesse registritesse sobiv *vist* ning ametlikuma stiiliga seostuv *ilmselt*. Teisalt eristuvad registrid, mis eelistavad (või taluvad) partikli kordamist ja ökonoomiat, ning registrid, mis eelistavad partiklite vaheldumist. Ka see tegur seostub laias mõttes stiiliga.

Partikli *tegelikult* sageduse varieerumise põhiliseks jooneks peame esinemist vastanduvates kontekstides. Seejuures tuleb arvestada asjaolu, kas vastavas registris eelistatakse vastanduse vältimist või ei ole see oluline. Laiemalt on siin selge erinevus argiste ja mitteargiste registrite vahel, argiregistrites on eksplitsiitse vastanduse talutavuse määr kõrgem.

Hoiakupartiklite seletamine osutus keerukaks ja jääb mitmes punktis hüpoteeside tasandile. Siin pakkusime välja valdavalt samad tegurid, mis seletasid muid partikleid: teksti seos tõega, hoiakute väljendamine või vältimine, vajadus pehmendada mitte-eelistatud infot, korduvuse vs. vaheldamise eelistus ja nendega seotud toimetamisnormid, partikli

stiililine markeeritus. Lisaks tõime tegurina sisse võimaluse kasutada mitteverbaalseid hoiakuvahendeid, mis on oluline suulises argiregistris ja praegusel juhul ilmselt seotud siinse tekstikorpuse olemusega.

Üldistavalt saab analüüsi põhjal tuua esile neli metodoloogilist asjaolu.

Esiteks, (inter)subjektiivsuse analüüsis tüüpiline piirdumine suulise ja kirjaliku keelekasutuse võrdlusega on liiga üldine. Partiklite sagedusega seostuvad paljud erinevad konsituatiivsed tegurid.

Teiseks, registrianalüüsis tavaline lähenemine, milles käsitletakse erinevaid episteemilisi või hoiakupartikleid rühmana, ei ole sobiv. Eri partiklid käituvad erinevalt ning neid tuleb analüüsida üksshaaval. Alles selle järel on võimalik välja selgitada, kas leidub sarnaselt käituvaid partikleid ja millised need on.

Kolmandaks, partiklite sageduse varieerumise seletamiseks pakutud konsituatiivsed tegurid toimivad kindlates piirides. Nad sobivad ainult osa partiklite sageduse varieerumise seletamiseks ega seleta kõiki muutusi. Seega on vaja lisada uusi tegureid või liigendada praegused tegurid kitsamaks.

Neljandaks, mõne partikli sageduse varieerumine võib siiski olla eraldi võttes väga hea kriteerium registrite eristamiseks. Selleks sobivad ennekõike neutraalsed ja laia kasutusega partiklid, nagu ebakindla teadmise väljendaja *vist* ning vastandusele viitav partikkel *tegelikult*. Ebakindlus ja vastandus on suhtluses universaalsed nähtused, mis võimaldavad tuua esile erinevuse normist, milleks on kindel teadmine ning vastanduse puudumine.

Lühendid

AJA – ajakirjandus; ILU – ilukirjanduslik proosa; KOMM – netikommentaarid; NV – netivestlused; SUUL IN – institutsionaalne suhtlus; SUUL ARG I – suuline argivestlus; TEA – teadus

Kirjandus

Aijmer, Karin 2013. Understanding Pragmatic Markers: A Variational Pragmatic Approach. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Baron, Naomi S. 2008. Always On: Language in an Online and Mobile World. New York: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195313055.001.0001>

Baron, Naomi S. 2013. Instant messaging. – Pragmatics of Computer-Mediated Communication. Ed. by Susan S. Herring, Dieter Stein, Tuija Virtanen.

- (= Handbooks of Pragmatics 9.) Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 135–161. <https://doi.org/10.1515/9783110214468.135>
- Biber, Douglas 1988.** *Variation across Speech and Writing*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511621024>
- Biber, Douglas 1995.** *Dimensions of Register Variation: A Cross-Linguistic Comparison*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511519871>
- Biber, Douglas, Susan Conrad 2009.** *Register, Genre, and Style*. (= Cambridge Textbooks in Linguistics.) Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511814358>
- Breitkopf-Siepmann, Anna 2012.** Hedging in German and Russian conference presentations: A cross-cultural view. – *Subjectivity in Language and Discourse*. Ed. by Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. (= *Studies in Pragmatics* 10.) Leiden: Brill, 295–318. https://doi.org/10.1163/9789004261921_014
- Chafe, Wallace L. 1982.** Integration and involvement in speaking, writing, and oral literature. – *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*. Ed. Deborah Tannen. Norwood: Ablex, 35–53.
- Chafe, Wallace L., Jane Danielewicz 1987.** Properties of spoken and written language. – *Comprehending Oral and Written Language*. Ed. by Rosalind Horowitz, S. Jay Samuels. Academic Press, 83–113.
- Crystal, David 2006.** *Language and the Internet* (2. ed.). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511487002>
- Degand, Liesbeth, Anne-Marie Simon-Vandenberg (eds.) 2011.** Grammaticalization, pragmaticalization and (inter)subjectification: Methodological issues in the study of discourse markers. – *Linguistics* 49 (2).
- EKG II** = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. *Eesti keele grammatika. II. Süntaks*. Lisa: Kiri. Trükki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Fanego, Teresa 2010.** Paths in the development of elaborative discourse markers: Evidence from Spanish. – *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Ed. by Kristin Davidse, Lieven Vandelanotte, Hubert Cuyckens. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 197–240. <https://doi.org/10.1515/9783110226102.2.197>
- Fitzmaurice, Susan 2004.** Subjectivity, intersubjectivity and the historical construction of interlocutor stance: From stance markers to discourse markers. – *Discourse Studies* 6 (4), 427–448. <https://doi.org/10.1177%2F1461445604046585>
- Haselow, Alexander 2012.** Subjectivity, intersubjectivity and the negotiation of common ground in spoken discourse: Final particles in English. –

Language & Communication 32 (3), 182–204. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2012.04.008>

- Hennoste, Tiit 2000.** Allkeeled. – Eesti keele allkeeled. Toim. Tiit Hennoste. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16.) Tartu: Tartu Ülikool, 9–56.
- Hennoste, Tiit 2008.** Uudise käsiraamat. Kuidas otsida, kirjutada, toimetada ja serverida ajaleheuudist. 2. kohendatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hennoste, Tiit, Olga Gerassimenko, Riina Kasterpalu, Mare Koit, Kirsi Laanesoo, Anni Oja, Andriela Rääbis, Krista Strandson 2010.** The structure of a discontinuous dialogue formed by internet comments. – Text, Speech and Dialogue. Ed. by Petr Sojka, Aleš Horák, Ivan Kopeček, Karel Pala. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 515–522.
- Hennoste, Tiit, Külli Habicht, Helle Metslang, Külli Prillop, Kirsi Laanesoo, David Ogren, Liina Pärismaa, Elen Pärt, Andra Rumm, Andriela Rääbis, Carl Eric Simmul 2020.** Diskursusemarker (*ma arvan* (*et*)). – Emakeele Seltsi aastaraamat 65. Peatoim. Mati Erelt. Emakeele Selts. Tallinn: EKSA, 63–90. <http://dx.doi.org/10.3176/esa65.03>
- Hennoste, Tiit, Helle Metslang, Külli Habicht, Anni Jürine, Kirsi Laanesoo, David Ogren 2016.** Üldküsimuse vorm ja funktsioonid läbi nelja sajandi ja kuue tekstiliigi. – Emakeele Seltsi aastaraamat 61. Peatoim. Mati Erelt. Emakeele Selts. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 80–109. <http://dx.doi.org/10.3176/esa61.04>
- Hennoste, Tiit, Karl Pajusalu 2013.** Eesti keele allkeeled. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Herring, Susan C., Dieter Stein, Tuija Virtanen (eds.) 2013.** Pragmatics of Computer-Mediated Communication. (= Handbooks of Pragmatics 9.) Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110214468>
- House, Juliane 2013.** Developing pragmatic competence in English as a lingua franca: Using discourse markers to express (inter)subjectivity and connectivity. – Journal of Pragmatics 59, Part A, 57–67. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2013.03.001>
- Jonsson, Ewa 2015.** Conversational Writing: A Multidimensional Study of Synchronous and Supersynchronous Computer-Mediated Communication. Peter Lang Edition. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-06512-1>
- Kaalep, Heiki-Jaan, Kadri Muischnek 2002.** Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kehayov, Petar 2009.** Interaction between grammatical evidentials and lexical markers of epistemicity and evidentiality: A case study of Bulgarian and Estonian. – Wiener Slawistischer Almanach 72, 165–201.

- Küngas, Annika 2014.** Pragmatiliste markerite kujunemine ja funktsioonid eesti keeles *lt*-sõnade näitel. (= Dissertationes philologiae estonicae universitatis Tartuensis 36.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Leech, Geoffrey, Mick Short 2007.** *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. 2nd ed. London: Longman.
- Luik, Alice 2020.** Episteamilise modaalsuse markerite kasutusfunktsioonidest eesti keeles. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Marin-Arrese, Juana I. 2007.** Commitment and subjectivity in the discourse of opinion columns and leading articles. A corpus study. – *RAEL: revista electrónica de lingüística aplicada*, Extra 1, 82–98.
- Mortensen, Janus 2012.** Subjectivity and intersubjectivity as aspects of epistemic stance marking. – *Subjectivity in Language and Discourse*. Ed. by Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. (= *Studies in Pragmatics* 10.) Leiden: Brill, 229–246. http://dx.doi.org/10.1163/9789004261921_011
- Narrog, Heiko 2017.** Three types of subjectivity, three types of intersubjectivity, their dynamicization and a synthesis. – *Aspects of Grammaticalization: (Inter)subjectification and Directionality*. Ed. by Daniël Van Olmen, Hubert Cuyckens, Lobke Ghesquière. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 19–46. <https://doi.org/10.1515/9783110492347-002>
- Nuyts, Jan 2012.** Notions of (inter)subjectivity. – *English Text Construction* 5 (1), 53–76. <https://doi.org/10.1075/etc.5.1.04nuy>
- Nykänen, Elise, Aino Koivisto 2013.** Näkökulmia kaunokirjalliseen dialogiin. – *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Toim. Aino Koivisto, Elise Nykänen. (= *Tietolipas* 242.) Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 9–56.
- Pho, Phuong Dzung 2012.** Authorial stance in research article abstracts and introductions from two disciplines. – *Subjectivity in Language and Discourse*. Ed. by Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. Leiden: Brill, 97–114. http://dx.doi.org/10.1163/9789004261921_006
- Piórkowska, Agnieszka 2017.** Subjectification and intersubjectification in the analysis of the Polish adverb *niestety* 'unfortunately/regrettably'. – *Crossroads. A Journal of English Studies* 17, 9–29.
- Prillop, Külli, Tiit Hennoste, Külli Habicht, Helle Metslang 2021.** Ei saa me läbi „Pragmaatika“ korpuseta. Korpuspragmaatika ja pragmatikakorpus. – *Mäetagused* (ilmumas).
- Reinsalu, Riina 2019.** Juhendavad haldustekstid žanriteoreetilises raamistikus. (= *Dissertationes philologiae estonicae universitatis Tartuensis* 44.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Rühlemann, Christoph 2007.** *Conversation in Context: A Corpus-Driven Approach*. London: Continuum.
- Traugott, Elizabeth Closs 2003.** From subjectification to intersubjectification. – *Motives for Language Change*. Ed. Raymond Hickey. Cam-

bridge: Cambridge University Press, 124–139. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486937.009>

- Traugott, Elizabeth Closs 2010.** (Inter)subjectivity and (inter)subjectification: A reassessment. – Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization. Ed. by Kristin Davidse, Lieven Vandelanotte, Hubert Cuyckens. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 29–74. <https://doi.org/10.1515/9783110226102.1.29>
- Tüüts, Laura, Reili Argus 2016.** Episteemilise modaalsuse leksikaalsete väljendusvahendite tajumisest: *arvatavasti, äkki ja võib-olla*. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 7 (2), 187–208. <https://doi.org/10.12697/jeful.2016.7.2.08>
- Valdmets, Annika 2013.** Modal particles, discourse markers, and adverbs with *lt*-suffix in Estonian. – Discourse Markers and Modal Particles: Categorization and Description. Ed. by Liesbeth Degand, Bert Cornillie, Paola Pietrandrea. (= Pragmatics & Beyond New Series 234.) Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 107–132. <https://doi.org/10.1075/pbns.234.05val>
- Valdmets, Annika, Külli Habicht 2013.** Episteemilistest modaalpartiklitest eesti kirjakeeles. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 4 (1), 205–222. <https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.1.12>
- Virroja, Kelly 2020.** Episteemilise modaalsuse markerite kasutusfunktsioonid poliitilises vestlussaates „Esimene stuudio“. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Wakslar, Rachelle 2012.** *Super, uber, so* and *totally*: Over-the-top intensification to mark subjectivity in colloquial discourse. – Subjectivity in Language and Discourse. Ed. by Nicole Baumgarten, Inke Du Bois, Juliane House. Leiden: Brill, 17–31. http://dx.doi.org/10.1163/9789004261921_003

Võrgumaterjalid

- EKSS** = Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (20.03.2021).
- ENC19** = Jelena Kallas, Kristina Koppel 2020. Eesti keele ühendkorpus 2019. Eesti Keeleressursside Keskus. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08489L> (15.03.2021).
- Keeleveeb**. <https://www.keeleveeb.ee/> (21.03.2021).
- Suulise eesti keele korpus**. <https://keeleressursid.ee/et/220-suulise-eesti-keele-korpus> (21.03.2021).
- Sõnaveeb** = EKI ühendsõnastik 2020. Eesti Keele Instituut. <https://sonaveeb.ee> (20.03.2021).

The use of six (inter)subjectivity particles in Estonian registers

TIIT HENNOSTE, HELLE METSLANG,
KÜLLI HABICHT, KÜLLI PRILLOP

The article analyzes the usage of three epistemic particles (*vist, ilmselt, tegelikult*) and three attitude particles (*õnneks, kahjuks, paraku*) in texts belonging to different registers of Estonian: spoken interaction (institutional and everyday), online texts (instant messaging and comments), printed texts (prose fiction, journalism, and academic texts). The research material comes from the Keeleveeb portal and the corpora compiled in the project PRG341 “Pragmatics overwrites grammar: subjectivity and intersubjectivity in different registers and genres of Estonian”. The study combines descriptive statistics with qualitative semantic and pragmatic analysis of the particles, comparing the frequency of usage of particles in different registers and exploring the possible semantic/pragmatic motivations underlying the frequency data.

The research results broadly confirm the statistical picture obtained from similar studies done on other languages. Particles are used especially often in everyday interaction and quite rarely in journalism and academic texts. Verbal interaction, online comment sections and fiction fall between these two extremes. However, the analysis also reveals that this sort of generalizing overview fails to adequately describe the phenomena under investigation.

First, the typical approach in register analysis, wherein epistemic and attitude particles are taken together as one group, is not appropriate. Different particles behave differently and should be analyzed individually. Only by doing this is it possible to determine the similarities and differences between particles.

Second, the oppositions hitherto proposed as factors capable of explaining the differences in usage frequency between particles (e.g. dialogue/monologue, spontaneous/edited, everyday/public) do indeed work, but only within certain boundaries. They can explain the variation in frequency of some but not all particles, and they can explain some but not all of the differences. We have identified additional factors and created a narrower classification of the previously known factors. Third, the variation in usage frequency of certain particles may itself be a useful criterion for distinguishing different registers. This is true primarily of neutral and widely used particles. Of the particles analyzed in the present study,

the most appropriate for this purpose are *vist*, expressing uncertain knowledge, and the contrast-marking particle *tegelikult*.

Keywords: Estonian language, corpus pragmatics, particles, (inter)subjectivity, registers, variation

Tiit Hennoste, tiit.hennoste@ut.ee
Helle Metslang, helle.metslang@ut.ee
Küllli Habicht, kulli.habicht@ut.ee
Küllli Prillop, kulli.prillop@ut.ee

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51014 Tartu